

ЧАСТИНА 1

ЩО БУЛО ДО

Грудень 1936 р.

НА КОРДОНІ

Пейзаж за вікном здавався м'якшим завдяки величезним сніжинкам: укритий снігом замок на засніженому пагорбі привидом височів у снігопаді. Кондуктор оголосив:

— Бад-Бентгайм; станція Бад-Бентгайм, Німеччина. Пасажири, які їдуть до Нідерландів, мають пред'явити документи.

Гертруда Вейсмюллер, голландка з масивними підборіддям, носом і чолом, з широким ротом і кашеміровими сірими очима, поцілувала малюка, якого тримала на колінах. Поцілувала вдру-ге, затримавши вуста на його гладенькому лобику. А тоді передала його сестрі й зняла з хлопчика ярмулку.

— *Es ist in Ordnung. Es wird nicht lange dauern. Dein Gott wird dir dieses eine Mal vergeben,* — відповіла Трюйс на протести дітей їхньою рідною мовою.

Усе гаразд. Це ненадовго. Ваш Господь цього разу нас проба-чить.

Потяг натужно зупинився, і хлопчик стрибнув до вікна з криком:

— Мамо!

Трюйс ніжно торкнулася його волосся, простежила за поглядом хлопчика крізь заліплене снігом скло: на платформі, попри негоду, чекали у впорядкованих чергах німці, носильник тягнув завантажений багажем візок, ходив сутулий чоловік зі щитами з рекламою послуг кравця на спині й животі. Утім, там була й жінка, яку побачив хлопчик, — струнка пані в темному пальті

й шалику стояла біля продавця сосисок, спиною до потяга. І він кликав її.

– Мамо!

Жінка розвернулася, недбало відкусила жирну сосиску, роздивляючись рекламний щит. Хлопчик зіщулився. Авжеж, то була не його мати.

Трюйс пригорнула малого, шепочучи:

– Ну-ну, ну-ну.

Не мала сил давати обіцянки, яких не могла дотриматися.

Двері вагона різко застукотіли й засичали, відчиняючись. Нацистський прикордонник на платформі подався вперед, допомагаючи зійти пасажирці – вагітній німкені, яка сперлася на нього затягнутою в рукавичку рукою. Трюйс розстібнула перлові гудзики своїх денних рукавичок із жовтої шкіри, послабила зубчасті вилоги з тендітними чорними акцентами. Зняла рукавички (зачепилася за великий рубін на одній з трьох каблучок) і голими руками, на яких уже почали з'являтися цятки й зморшки, витерла хлопчикові сльози.

Вона причепурила зачіски й вбрання дітей, звертаючись до кожного на ім'я, але діяла швидко, не зводячи очей з усе коротшої черги пасажирів.

– Ну добре, – сказала вона, витираючи слину з ротика найменшого, коли останні пасажирі зійшли з потяга. – Ходіть мити руки, як ми з вами тренувалися.

Нацистський прикордонник уже піднімався до вагона.

– Ходіть, швиденько, але там не поспішайте, – спокійно мовила Трюйс і звернулася до дівчинки: – Затримай братів у вбиральні, любя.

– Поки ви не вдягнете рукавички, тітонько Трюйс, – кивнула дівчинка.

Це не мало виглядати так, наче Трюйс ховає дітей, але їм не варто було бути надто близько під час перемовин. «Щоб можна було зосередитися на невидимому, а не на тому, що видно», – подумала вона, машинально торкаючись рубіном вуст, мов у поцілунку.

Вона розкрила делікатне портмоне – якби знала, що повертатиметься до Амстердама з трьома дітьми, взяла би щось практичніше. Покопирсалася всередині, знімаючи каблучки, поки діти крокували до вбиральні у неї за спиною.

Попереду з'явився прикордонник. Молодий, але того віку, в якому цілком можна вже бути в шлюбі й мати власних дітей.

– Візи? Маєте візи для виїзду з Німеччини? – запитав він у Трюйс, єдиної дорослої у вагоні.

Вона продовжила копирсатися у сумочці, нібито шукаючи папери.

– Діти – той ще клопіт іноді, правда? – тепло відповіла йому Трюйс, виловлюючи свій самотній голландський паспорт, але не виймаючи його повністю. – Маєте дітей, офіцере?

На вустах прикордонника промайнула несанкціонована усмішка.

– Моя дружина при надії. Чекаємо на первістка – може, до Різдва.

– Як пощастило! – усміхнулася жінка до власної удачі: прикордонник зиркнув у бік вбиральні, з якої долинали звуки води в раковині й щебетання дітей, мов тих в'юрків. Нехай він усвідомить: скоро матиме малюка, не надто відмінного від малого Алексі, який згодом підросте і стане схожий на Ізраеля або ж милу, милу Сару.

Трюйс торкнулася мерехтливого й теплого рубіна на єдиному перстні, що лишився в неї на пальці.

– Певна, ви приготували для дружини щось особливе з такої нагоди.

– Щось особливе? – перепитав нацист, переводячи увагу на неї.

– Щось красиве, що можна носити щодня, пригадуючи особливу мить, – вона зняла перстень із пальця. – Мій батько подарував це матері у той день, коли я народилася.

Її бліді пальці твердо простягнули йому рубіновий перстень разом із паспортом.

Він скептично подивився на коштовність, узяв лише документ, розглянув його і знову зиркнув у кінець вагона.

– Це ваші діти?

У Нідерландах дітей можна було записувати до паспортів батьків, але в її паспорті жодної дитини не було. Трюйс повернула рубін так, щоб він відбив світло, й сказала:

– Діти – вони коштовніші за все інше.

ХЛОПЕЦЬ ЗУСТРІЧАЄ ДІВЧИНУ

Штефан вилетів із дверей, скотився засніженими сходами й помчав до Бургтеатру, ляскаючи портфелем об шкільний піджак. Біля крамнички канцелярських товарів різко зупинився: друкарська машинка досі стояла у вітрині. Він поправив окуляри, підштовхнув їх вище, поклав пальці на скло вітрини й уявив, що друкує.

А тоді побіг далі, виплітаючи свій шлях крізь натовп різдвяного ярмарку, вбираючи аромат солодкого гарячого вина й імбирних пряників, вигукуючи: «Перепрошую. Перепрошую! Перепрошую», – і тримаючи картуз низько, щоб його не впізнали. Він був зі шляхетної родини, яка заробила статки на шоколадній справі, почавши з власного капіталу, і їхні рахунки в банку Ротшильдів ніколи не були порожні. Якщо батько дізнається, що він збив на вулиці чергову літню пані, друкарська машинка радше опиниться під тією вбраною вогниками сосною, що стоїть тут, на Ратгаусплац, а не на терасі вдома.

Він махнув рукою старому, який опікувався газетним кіоском.

– Доброго дня, гере Кляйне!

– Де ваше пальто, мастере Штефане? – гукнув йому в спину старий.

Штефан опустил очі (він знову забув пальто у школі), але уповільнив біг лише на Рінгштрассе, де йому перекрив дорогу несподіваний нацистський мітинг. Він пірнув за обклеєний